

PRAVDIVÝ PŘÍBĚH Z OSVĚTIMSKÉHO PEKLA

Magda
KNEDLER

PORODNÍ SESTRA
Z OSVĚTIMI

Porodní sestra
z Osvětmi

© Wydawnictwo WAM, 2020

© Magdalena Knedler, 2020

Všechna práva vyhrazena.

*Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu nakladatele.*

Translation © Marcela Bramborová, 2020

Cover © Mariusz Banachowicz, 2020

© DOBROVSKÝ s. r. o., 2020

ISBN 978-80-277-0704-1 (pdf)

Magda
KNEDLER

PORODNÍ SESTRA
z OSVĚTIMI

41335 25977
30014 48150 32618
75560 41336
25566 84351
26281 84224 50831
199748 67849
87947 65908 34349 64055
85374
30558 155912
37577 29592 155909
35133 73643 87664
48150

PROLOG

Srpen 1944

Máma s Rebekou

„Jak to, že jsem vás neviděl? Jak je to možné? V červenci? Jak jsem vás mohl v červenci přehlédnout?“

Doktor vyslovuje ta slova klidně a pomalu, jako by se opájel jejich zněním. Třebaže ve skutečnosti se musí trochu zlobit. Jeho tvář se vlivem hněvu postupně proměňuje, nejprve se vytrácí přátelský úsměv, pak koutky úst lehce klesají do výrazu nespokojenosti, či dokonce smutku, potom alabastrová pokožka mění barvu, růžoví, oči se přivírají, kůži brázdí rýhy. Dá se říct, že doktor trochu zoškliví. Trochu, protože všechny ty malé změny jsou pro necvičené oko sotva postřehnutelné. Ovládne se. Ony tady se to prostě už naučily.

Rebeka sklání hlavu, neodpovídá. Má veliké břicho a Stanisława se domnívá, že se porod každou chvíli rozeběhne. Doktor přechází, tři kroky doleva a tři kroky doprava, tři doleva, tři doprava, až se konečně zase zastaví před Rebekou.

„Dobře.“ Zesílí hlas, samozřejmě znovu jen nepatrně.
„Dobře. Porodíte.“

Odvrací se od pacientky a tiše něco vysvětluje své asistentce, české vězeňkyni, jež je povoláním lékařka. Poté odchází. Ženy si oddechnou úlevou, ale v tváři české lékařky se zračí napětí.

„Co vám řekl?“ ptá se nesměle Rebeka.

„Že ti po porodu máme stáhnout prsa.“

Také česká lékařka se vzdálí, ale Rebece smysl jejích slov hned nedochází. Teprve po chvíli si uvědomí zjevnou spojitost mezi staženými prsy a nemožností kojit novorozeně. Nepláče. Je smrtelně bledá a vyděšená. Odvleče se k pryčně, usedne, opře lokty o kolena a skryje tvář v dlaních. Stanisława si ji pozorně prohlíží. Rebeka je mladá a mimořádně krásná. Dnes vyvolala skutečnou senzaci, neboť jako jedna z mála odjela z tábora a vrátila se do něj. Než přišel doktor, stihla v krátkosti o své podivné cestě povyprávět. Do tábora přijela v prosinci loňského roku z Terezína. Pro Židy z Terezína byl zde, na druhé straně kolejí, v úseku B11b, zřízen rodinný tábor, jehož „čištění“ zahájili v březnu. Stanisława slyšela, že zpočátku se to týkalo především zářijového transportu. Jednoho dne po ranním apelu vězňům nařídili, aby se vrátili do bloků. Poté byly osoby ze zářijových transportů přestěhovány nejprve do několika prázdných baráků a později do B11a, do uvolněného karanténního tábora. Bylo jim řečeno, že pojedou na práci. Část z nich vrátili do B11b, ale pro zbytek přijely nákladáky. Od té doby je nikdo neviděl.

V táboře se říkaly různé věci, jedny se ukázaly být pravdivé, jiné však ne. Avšak zvěstem, že tito lidé skončili v krematoriu č. 3, se věřilo. Zprávy se roznesly po celém táboře. Říkalo se, že je po osmdesáti naložili na nákladáky, že esesáky posilovala početná skupina německých a polských kápů. Že jich tam, do krematoria, tehdy odjelo více než tři tisíce. Že je při pohledu na krematorium ochromil strach, proto se ani nepokusili bojovat. Šli na smrt pokorně a bez odporu, jakoby překvapeni tím, že se to vůbec děje. Stanisława poslouchala. Chvillemi se skrz dráty zahleděla na druhou

stranu tábora, za koleje. Terezínský tábor, cikánský tábor. Žádný z nich už není.

Rebeka vypráví, že zpočátku své rostoucí břicho úspěšně skrývala, ale tehdy v březnu poprvé pomyslela na konec. Všichni na něj pomysleli. Každý žil od té doby ve strachu, že se bude historie opakovat, že prosincový transport po uplynutí šestiměsíční karantény bude jistě čekat totéž. Cecilie, jedna z vězeňkyň, dokonce přirovnala jejich tábor k potápějící se lodi. Skutečně, topili se. Velmi pomalu, a o to byl jejich život na tom místě ještě tíživější. Také Rebeka čekala na smrt, ačkoliv umřít nechtěla. Dívala se však na své rostoucí břicho a nepochybovala o tom, co s ní bude.

Nadešel červenec a další zvěsti o transportu. Mezi vězni proběhla selekce, po níž opět začali věřit, že tentokrát mladí, zdraví a silní opravdu pojedou na práci. První vybrané muže skutečně zavedli na rampu, kde dostali přiděly chleba, margarínu a klobásy. Nastoupili do vlaku, ten se pohnul, vyjeli. V ženách se také probudila naděje. Rebeka si pomyslela, že je to možná její poslední šance na život.

Nařídili jim, aby se svlékly a nahé procházely přede dvěma esesmany a Mengelem. Byla v osmém měsíci těhotenství a vzedmuté břicho nevzbuzovalo žádné pochybnosti. Zadívala se tedy na doktorovu ruku, jež plynule ukazovala doprava a doleva, život a smrt. Zdálo se, že je to pro něj tak snadné. Dokonce se usmíval. Pohvizdoval. Rebeka nevěděla, co je to za melodii, protože jasněji slyšela údey vlastního srdce. Před ní šly krásné a mladé dívky. Rozhodla se zariskovat a požádala je, aby ji vzaly mezi sebe a aspoň částečně ji zakryly. Dívky se semkly do sevřeného hloučku, jedna vepředu, dvě po stranách, Rebeka uprostřed. Všechny společně vypadaly krásně, zdravě, mladě. V Rebece však sílil pocit beznaděje. Určitě jim přikážou, aby se

rozdělily a přešly samostatně, jedna za druhou, doprava i doleva...

Nepřikázali. S rovnými zády a pozvednutými hlavami prošly mezi esesmany a před Mengelem, který mávl rukou. Nevěřila. Když se spolu s ostatními, kterým bylo dovoleno žít, natlačily ke stěně umývárny, rozplakala se. Pochopila, jak blízko měla k tomu, přejít na tamtu stranu, a něco v ní prasklo. Nevěděla, jak dlouho ještě vydrží. Co bude teď a co později, až přijde den porodu. Ale jedno věděla jistě – chtěla žít.

Byla tak mladá, bylo jí sotva jednadvacet let. Všechno si představovala jinak. První lásku, manželství, první těhotenství. Vstup do dospělosti, která přece má přicházet postupně, ne jí vtrhnout do života náhle, brutálně a připravit ji o iluze. Tady musela být dospělá, musela být moudrou kmenovou starší, která všechno ví a kterou nemůže nic zaskočit. Přechytračila Mengeleho. Odjela s transportem do Hamburku, chodila s tím obrovským břichem na práci při odstraňování sutin. S tím obrovským břichem vstávala nevyspalá a k smrti vyčerpaná uléhala ke spánku, s tím obrovským břichem prosila vedoucí bloku, aby o jejím těhotenství nikomu neříkala. Co se stane, to se stane, ale alespoň ještě jeden den, ještě chvíli, ještě se jí možná podaří trochu žít... Jednoho dne však do baráku vstoupil lékař a zeptal se, zda není některá z vězeňkyň nemocná. Vedoucí bloku odvětila, že ne, ale má tu jednu těhotnou. Rebeka poněkolkáté pomyslela na konec. Protože co jiného by jí teď mohlo čekat?

Na komandatuře slyšela, že u nich v Hamburku se pracuje, a pokud se nepracuje, jede se jinam. Ona v tomto stavu pracovat nemůže. A tak oblečená do pláště, který měl na zádech namalovaný kříž, odjela v doprovodu dozorců vlakem do Ravensbrücku. V Ravensbrücku Rebece napadlo

předstírat porodní bolesti. Sebrala odvalu a požádala o rozhovor s oberaufseherin. Řekla, že je v pokročilém stupni těhotenství, že asi začíná porod a že se bojí, a proto by chtěla zůstat a porodit tady. Všechno, jen ne Osvětím. Dostala se na revír, ale ani tam nepobyla dlouho. Věc s předstíranými porodními bolestmi musela vyjít najevo. Do Ravensbrücku už přijížděly četné nové transporty Polek z evakuované srpnové Varšavy. Tábor byl přelidněný. Pro Rebeku tedy přišel esesman a vydala se s transportem zpátky do Osvětími.

Přes to všechno pro sebe Rebeka v Osvětími spatřila další šanci. Dozorce, který ji přivedl, s sebou neměl žádné dokumenty. Řekl pouze, že je to těhotná heftlink z Osvětími, že má vytetované číslo, takže ji sem vrací. Byl zrovna čas oběda, Rebeka to dobře věděla. Esesman za psacím stolem vypadal netrpělivě.

„Jméno! Příjmení!“

Rebece se zatmělo před očima. Uvedla falešné příjmení, české. Ovšem, měla číslo. Ovšem, jistě byla někde v evidenci. Esesman, který potlačoval zívnutí, se ptal dál.

„Matka? Otec? Židé?“

„Ne.“

„Ty nejsi Židovka?“

„Ne.“

Po chvíli uslyšela: „Frauenlager.“ Udělalo se jí špatně a mdlo úlevou. Do tábora, ne do plynu. Ještě chvíli, ještě jeden den. Ještě trochu žít.

Později se roznesly zvěsti, na porodní štabě Rebeku obklopily ostatní vězeňkyně. Jak se stalo, že se vrátila? Jak je možné, že se dá vůbec z Osvětími odjet a zase se do ní vrátit? Jak se stalo, že s takovým břichem odjela, místo aby šla někam úplně jinam? Právě tehdy přišel doktor. Byl rozzlobený, protože mu unikla. Trochu rozzlobený.

Stanisława se na Rebece dívá se soucitem a se strachem. Vidí, jak ohromující touha žít přenechává místo rezignaci. Přistoupí k ní a začíná jí klást otázky. Rebecka se zpočátku uzavírá v mlčení, teprve po chvíli zvedne hlavu a rukávem si otře oči a nos. Právě v tomto okamžiku řekne, jak se skutečně jmenuje a kdo je. Není Marie, Češka, ale Rebecka, česká Židovka. Do tábora přijela z Terezína. Našla tam muže, ale ztratila nevlastní matku, sestru a otce.

„V Terezíně jsem poznala svého muže,“ říká. „Bylo mi pouhých devatenáct. Je snad moje vina, že jsem myslela jen na něj? Ovšem, vyhnali nás z domu. Můj otec měl továrnu, měli jsme krásný, velký byt, byli jsme bohatí, žilo se nám dobře. Jednoho dne muž z SA se svastikou na rameni otce nepustil do továrny. Řekl, že mu podnik už nepatří. Takhle jednoduše. Člověk něco měl, ale teď už nemá, protože někdo jiný se domnívá, že výsledek životní práce lze ze dne na den vzít na základě nových zákonů, které jedny prohlašují za lepší a druhé za horší. Utekli jsme. Potulovali jsme se po zemědělských usedlostech. Otec schoval majetek u křesťanských přátel s nadějí, že jednou se pro něj bude možné vrátit.“

Rebecka zmlkne, popotáhne a zhluboka dýchá. Dotýká se břicha.

„Musela jsem na to pořád myslet. Že nám všechno vzali a nařídili nám bydlet na stanoveném místě, v jedné místnosti s dalšími rodinami, kde musely jako postele stačit matrace pohozené na zemi. Na to, že ženy oddělili od mužů, a musela jsem vymýšlet, jak navázat kontakt s vlastním otcem. To všechno přišlo o něco později. Na prvním místě byl on, můj snoubenec. Měl práci, která mu umožňovala se svobodně pohybovat po ghettu. Mohli jsme tak být v kontaktu. Milovala jsem ho. Asi... asi víc než celou svou rodinu.“

Rebeka se dívá Stanisławě do očí. Dodává, že ke konci dvaatřicátého roku zařadili její rodinu do transportu kamsi na Východ. Nevěděla, co znamená slovo transport. A pochopitelně nechtěla odjet. Ne proto, že se bála, že nevěděla, co je může v cíli čekat, ale proto, že v Terezíně měl zůstat její snoubenec.

„Srdce mi pukalo. Protože jsem samozřejmě chtěla být s rodinou a zároveň jsem ještě víc chtěla zůstat. Se svým milovaným mužem. Jeho do transportu nezařadili. To jeho napadlo, abychom se vzali. Nezávisle na tom, že jsme na takovém místě, na tom, že nevíme, co s námi bude. Byla jsem šťastná. Moje sousedka z vedlejší matrace stáhla svůj snubní prsten a dala mi ho, abych ve svatební den měla co navléknout na prst. Užívala jsem manželovo příjmení, přestože jsem si neověřila, jestli naši svatbu někdo zaregistroval. Nehrálo to roli. Důležitý byl slib před rabínem a skutečnost, že smím zůstat. S manželem. Otce, nevlastní matku a sestru odvezli. Už jsem je neviděla. A určitě ani neuvidím, že?“

Stanisława neodpovídá. Slyší tu spoustu takových příběhů. Chtěla by těm dívkám dát naději, ujistit je, že všechno dobře dopadne, že se vrátí domů, najdou znovu rodiče, sourozence, snoubence, muže, ztracené přátele. Neuznává však lhaní. Mohla by slíbit, že se za ně pomodlí, ale to není to, o co jim jde. Přály by si něco, co je podle nich jistější než modlitba. Něco, co se týká tohoto světa a dovolí jim beze strachu očekávat zítřek.

Rebeka se opět dotkne břicha, přejíždí po něm dlaní, spíš zkoumavě než láskyplně. Trochu se boulí. Dítě se jistě protahuje. Nestačí mu místo.

„Můj manžel pro nás dokázal zařídit maličký pokojík v podkroví. Nastěhovali jsme se tam a mohli jsme začít manželský život. Předtím jsme se milovali jen platonicky, nic jsem

o těch záležitostech nevěděla, jen jsem si různé věci představovala, snila jsem... Měla jsem být opatrná a počkat. Měla jsem vědět, že soužití s mužem končí těhotenstvím, ale žila jsem přece v ghettu, psal se rok 1943, mluvilo se o transportech a v září skutečně jeden odjel. Velký. Mohla jsem si přece domyslet, že bude další a že odvezou i nás. Nedomyslela jsem si to. Nebyla jsem opatrná a nepočkala jsem. Potřebovala jsem blízkost. Doteky. Polibky. Když se to dělo, měla jsem pocit, jako bych nebyla v těsném podkroví, na špinavé matraci v tmavém koutě. Tehdy se ten náš krcálek proměnil v královskou ložnici. Moc, moc jsem manžela milovala. A později jsem otěhotněla.“

Stanisława dál beze slova naslouchá. Čas od času pokývne hlavou a lehce se usměje, mírným, vážným, trochu smutným úsměvem. Vždycky přijímá něčí vyprávění mlčky, čeká na poslední slovo, na tečku. Teprve potom se ujme slova. Rebeka odtáhne dlaň od břicha a pokračuje v přerušném vyprávění. Říká, že se v Terezíně pokoušela vyučit na ošetřovatelku, a nějakou dobu dokonce pracovala v nemocnici, ale tam se jí do péče dostávali hlavně staří, nemocní, umírající lidé. Tehdy se poprvé dívala na smrt. Bála se jí. Bála se pohledu na mrtvá těla, na široce otevřené oči. Nemohla spát a stále plakala. Chtěla žít, ale musela se dívat na smrt. Nedokázala to unést. Našla si práci v kuchyni, protože v kuchyni byla blíž jídlu. V ghettu všichni dobře poznali hlad.

„V té kuchyni jsem zpívala. České písně. Všechny jsme zpívaly.“

„Tak něco zazpívej i nám tady,“ navrhuje Stanisława.

Rebeka váhá, ale po chvíli zanotuje českou písničku o tom, že i v těch nejhorších chvílích je potřeba nést si v srdci radost. I když je zle, ráno přijde nový den a spolu s ním další

naděje vrátit se domů. Melodie z ghetta. Rebeka přeruší zpěv, prohlásí, že písnička krásně zní s harmonikou a Stanisława si to teď má představit. Ať myslí na zvuk harmoniky. Není to tak těžké. Sama Stanisława miluje hudbu, bez problému si tedy představuje píseň znějící v doprovodu harmoniky. K tomu Rebečin hlas, krásný, nízko položený. Je v něm smutek a hloubka.

„A potom nás odvezli. Na Východ, jak říkali. Dorazili jsme sem. Až později jsem pochopila, že jsme měli štěstí, protože v umývárně byla voda, a ne plyn. Mohla jsem zůstat ve vlastním oblečení, neoholili mi hlavu, večer jsem mohla vyjít na ulici a prohodit pár slov s manželem. Nevěřila jsem v plynové komory a krematoria, i když o nich kolovaly různé zvěsti, dokud jsem neucítila ten zápach. Nejde tady ten zápach necítit. Zápach je s tímhle místem srostlý, určuje ho, doplňuje. Tehdy jsem uvěřila. A břicho mi rostlo. Můj strach také. I určitý druh zoufalství, abych přežila. Moc, moc jsem chtěla žít.“

„A teď?“ zeptá se Stanisława.

Rebeka se na okamžik zamyslí, načež pomalu zavrtí hlavou.

„Teď už to nemá význam. Slyšela jste, co říkal.“

Stanisława ho slyšela. Ale nikdy nedokázala odhadnout, jak se nakonec rozhodne. V jeho chování byla spousta rozporů. Uměl člověka překvapit – jak pozitivně, tak i negativně. A Rebeka ho rozčílila. Cítil se kvůli ní podvedený, nedostatečně všímavý. Slabý.

„Asi už je to tu,“ řekne dívka a jako na povel se předkloní.

Stanisława se zvedne z pryčny, rozloží na kamna špinavou deku, jedinou, kterou se jí dnes podařilo sehnat. Pomůže Rebece vstát, vidí její mokré a zašpiněné oblečení, její orosené čelo. Má kousíček buničiny pro dítě a trochu vody

ušetřené v kýblu. Omyje jí novorozeně, až se narodí. Odněkud vytáhne růženec, který si obstarala, a začne se modlit. A později pomáhá Rebece uvěřit, že nezávisle na doktorově rozhodnutí je potřeba dítěti ulehčit příchod na svět. Je potřeba dýchat, spolupracovat, šetřit silami. Nevzdávat se.

Rebeka přivede na svět dceru. Stanisława dítě omyje, zavine do buničiny, položí k matce. Rebeka pláče. Je k smrti vyčerpaná a hrozně se bojí. Stanisława se vroucně modlí, tak vroucně jako snad ještě nikdy, protože cítí náhlé, ochromující mrazení.

Druhý den přijde doktor. Podívá se na dítě, na Rebeku. Usmívá se, když říká ošetřovatelce:

„Postupujte dle pokynů.“

Ošetřovatelka jí obvazem stáhne prsa, aby nemohla kojit.

Mrazení sílí, Stanisława si mne ruce, choulí se. Rebeka se dívá jen na ně. Na porodní sestru a na doktora. Určitě neví, u koho z nich má žádonit o pomoc. Doktor tady má moc, ale v jeho očích se zračí prázdnota. Když odejde, pohledy žen se setkají. Obě už vědí, že tahle situace nemůže dopadnout dobře.

Stanisława pozorovala doktora už několikrát. Dnes jí však připadá, jako by překročil jisté hranice – takové, za nimiž už nic není. Žádná pravidla a žádné hodnoty. Možná je však překročil už dřív, dávno, a proto se usmíval. Dítě pro něj nebylo malým člověkem, počátkem nového příběhu, který je třeba vyplnit obsahem, ale výzkumným materiálem. Necítil nic než zvědavost.

Rebeka a její dcera leží na pryčně vedle sebe. Matka se staženými, bolavými prsy a stoupající horečkou. Dítě pláče hlady a ztrácí se před očima. Doktor je navštěvuje každý den, pozoruje, pokyvuje hlavou, dělá si poznámky a odchází. Rebeka si sahá na obvaz na prsou, zatíná zuby, fyzické

utrpení snáší mlčky. Snaží se dítě krmit táborovou polévkou a kousky chleba. Ví, že to je k ničemu, že to není jídlo pro novorozence. Maličká pláče a je pořád menší a menší. Jednou ráno, když si doktor dělá poznámky, se Stanisław zdá, že už to dál nevydrží. Chce něco říct, možná prosit, možná ho napomenout, trochu jako syna nebo mladšího bratra, který zapomněl, co znamená být člověkem. On ji však předejde.

„V pořádku,“ řekne Rebece a ukazuje jí dceru. „Zítřka budete nachystané, obě. Přijdu pro vás.“

„Přijdu pro vás“ může znamenat leccos, ale jistě nic dobrého.

Rebeka se dívá Stanisławě do očí.

„Už. Je to tady.“

Je to tady. Tentokrát pláče Rebeka, protože dítě už nemá sílu. Malé plíce pracují se značným úsilím, malý hrudníček se zvedá jen nepatrně, malá víčka klesají, malý hrtan obtížně vydává tiché zvuky. Rebeka však pláče stále hlasitěji, nakonec křičí, že chce žít, že umře, že neví, jestli chce žít, že se bojí, že nechce umřít, že chce umřít, protože už to nesnese, a hned zase, že ne, vůbec nechce, žadoní o ještě jednu šanci, jeden den. Co s ní bude? Kam půjdou, ona a dítě? Proč musí umřít? Proč se to děje?

Není první, kdo tady klade takové otázky. Myšlenku na blížící se smrt každý přijímá po svém.

Přichází česká vězeňkyně, lékařka. Hovoří s Rebekou, ptá se, oč jde. Někam se vytratí a po chvíli se vrací s injekční stříkačkou. Stanisława nehybně strne a naslouchá jejich rozhovoru.

„Jsem lékařka. Slíbila jsem zachraňovat životy. Musím pro tebe něco udělat. Dej to dítěti.“

Žena podává Rebece stříkačku.

„Co je to?“

„Morfium.“

„Odneste to. Nemohla bych... Neudělám...“

„Podívej se na své dítě. Nemá už žádnou šanci. Ale ty máš.“

Stanisława se k nim obrátí zády, šeptá svou modlitbu, zase vroucně, nejvroucněji, jak umí. Slyší vzlykot, kvílení, zrychlený matčin dech, kroky odcházející lékařky. Konečně nastává ticho.

Ráno se na scéně objevují stejní herci jako vždy. Přepočítávání. Vynášení těl před barák. Přinášejí řídkou ovesnou kaši z vodnatého mléka, některé ženy popíjely tekutinu malými doušky, aby trochu zklidnily žaludek, jiné se vrhly na polovinu světlé housky. Snídaňový příděl pro těhotné. V ostatních, „normálních“ blocích dostanou kousek mazlavého chleba a trochu bylinného čaje.

Přichází i on. Jako obvykle bezvadně oblečený a učešaný, v naleštěných vysokých botách. Usmívá se, zablysknou se jeho bílé zuby filmového milovníka. Blíží se k Rebece.

„Dobrý den. Kde je dítě?“ ptá se.

„Zemřelo.“

Doktor se obrátí na patě a zamíří ke dveřím. Pravděpodobně chce vidět tělo. Než se znovu objeví, Stanisława bolí z napětí všechny svaly. Doktor kráčí pružně jako sportovec.

„Škoda,“ říká Rebece. „Ale máš štěstí.“

Odejde, zmizí i další herci každodenního táborového dramatu. Stanisława pomáhá Rebece zbavit se špinavých obvazů. Dívku bolí celé tělo, zastavování tvorby mléka způsobilo zánět a další zvýšení horečky. Starý obvaz je tuhý, tvrdý jako sádra. Bylo potřeba ho vyměnit za jiný, opět prsa stáhnout, aby se i nadále bránilo laktaci.

Teď už Rebeka nepláče. Na její bledé, vyzáblé tváři je viditelná rezignace.

„Skutečně jsem měla štěstí?“ ptá se. „Já nevím. Nevím.“

Jednoho dne ji odvedou. Stanisława se později ptá, kam transport odjel, a dozví se, že vězeňkyně pravděpodobně převezli do pracovního tábora u Lipska. Myslí na ni každý den. Na ni a všechny ostatní.

I

září 1944

Přijď

My (já), s Mámou i bez

Když mi bylo čtrnáct let, matka mě vzala na venkov. Byl srpen, polovina léta, vzduch ztěžklý horkem. Nikdy předtím jsme netrávili prázdniny na opravdovém venkově, táta dobře vydělával a měl za to, že lidé na jisté úrovni musí také na úrovni odpočívat. Jezdili jsme tedy do módních lázní nebo do zahraničí, na Azurové pobřeží, do Alp. Rodiče, jako většina „lidí na jisté úrovni“, také podlehli fascinaci Zakopaným, kde táta nosil bílé košile a jemné kravaty, máma elegantní šaty a lodičky na podpatku, já se však fascinovaně a s hrůzou dívala na horské vrcholy. Rostla mezi námi bariéra, které jsem si dlouho nevšimla. Táhlo mě to k přírodě. Pochopila jsem to a přijala až po první zkušenosti nenaplněného mateřství a rozpadu manželství. Obrátila jsem se k přírodě, k člověku, jenž je do přírody vepsán od nepaměti až do konce světa. Teď si myslím, že se to muselo stát už dříve. Tam na venkově, v srpnu.

Táta měl spoustu práce a oznámil nám, že letos dovolená nebude. Matka se rozčílila, vztekala se, že ona přes léto ve Varšavě nezůstane a basta. Ihned napsala nějaké své sestřenci, mé tetě. Tetička byla potěšená a pozvala nás k sobě, „do svého skromného obydlí“, do domu u lesa. Jely jsme. První

den jsem vůbec nepromluvila, natolik mě fascinovala zeleň všude kolem, dosud neznámé vůně a chutě, vyšívané povlaky na polštáře, malované stropy, svaté obrázky na stěnách. A nespoutaná, bujná příroda, bojující o každíček kousíček prostoru. Cítila jsem se tam dobře, přestože jsem se považovala za městskou dívku.

Jednoho dne teta vpadla do kuchyně a křikla, že musí běžet pro bábu, protože sousedka rodí. Nestihla jsem se na nic zeptat, jak rychle se teta zjevila, tak rychle zmizela. Viděla jsem jen matku, která mlčky snídala a obtížně polkla poslední lžičku tvarohu. Tehdy jsem pochopila, že slovo „rodí“ v ní vzbudilo strach. Byla jsem jedináček. Možná měla nějakou špatnou zkušenost, možná si můj příchod na svět spojovala s bolestí, s utrpením, nebo dokonce s ponižením?

Někdy jsem o porodu přemýšlela, i když jsem věděla, že moje představy zcela jistě neodpovídají skutečnosti, protože jsem přece o těch věcech neměla ani potuchy. Matka mi nikdy nic neřekla, u nás doma se o těle nemluvalo. Tělo bylo něco, co je potřeba krásně obléknout a o co je třeba dbát, aby bylo atraktivní a zdravé, a tím to končilo. Matka se tedy líčila, česala, voněla. Chodila na procházky a tančila, protože je to dobré pro postavu. Tvarovala tělo, opracovávala je, aby zapadlo do stanovené formy. Já ve svém těle hledala projevy přírody. Sledovala jsem rostoucí vlasy a nehty, zaoblující se boky a prsa, zostřující se rysy tváře. Přemítala jsem o ženskosti, ale nic jsem o ní nevěděla. Cítila jsem však, že být ženou nespočívá jen v tom, že můžu nosit krásné náušnice, natáčet si vlasy a malovat rty. Neměla jsem tušení, na koho se obrátit, koho a na co se zeptat. Dlouho jsem nevěděla, na co matka používá pás ušitý korzetiérkou, k němuž si malými knoflíčky připíná trojúhelníkové látkové

vložky, že ty vložky nosí několik dní v měsíci a přepírá je. Konečně jsem se to dozvěděla. I pro mě matka objednala takový pás, řekla mi, v jaké situaci ho mám používat a že se nemusím bát, protože se to stane každé dospívající dívce. „To.“ A ani slovo navíc. Tím téma uzavřela a už nikdy se k němu nevrátila. A já jsem rostla a dívala se. Neuměla jsem pojmenovat vztah, který jsem postřehla mezi horskými štíty, lesem, stříbrnými jezery, zelenou loukou, řekou, vůní půdy a právě ženskostí. Měla jsem pouze mlhavé tušení, že v ženě je něco prvotního a organického, něco, co je darem samotné přírody.

Ona událost na venkově se pro mě stala v mnoha ohledech přelomovou, i když jsem ji později na nějakou dobu vytěsnila na okraj vědomí. Nechtěla jsem na ni vzpomínat, když jsem sama otěhotněla, a později, když jsem se dívala na porodní sestry v trpytivě bělostných zástěrách a čepcích, na ty vztyčené, hrdé královny porodnice skvící se čistotou. Vzpomněla jsem si na ni teprve v táboře při pohledu na Mámu. A od té doby jsem na ni vzpomínala.

Tehdy jsem dojedla snídani – domácí tvaroh se smetanou a pažitkou, chléb s čerstvým máslem, obilnou kávu s mlékem – a pod nějakou záminkou jsem se vytratila z domu. Věděla jsem, že se matka usadí někde ve stínu s knihou a celý den si bude stěžovat na horko. Bez váhání jsem utíkala do hospodářství rodičí sousedky. Všechno jsem sledovala ukrytá za růžovým keřem. Viděla jsem ženy, které se sešly přede dveřmi a pod oknem, všechny vzrušené, hovorné a současně soustředěné a připravené.

„Já si bolestí málem zlámala zuby, tak silně jsem je zatínala,“ řekla první.

„Já už jen chtěla, aby to skončilo, ale bába mi s klidem říkala, že čím víc to bolí, tím blíž je konec,“ svěřila se druhá.

„A já poprvé tak nadávala svému muži! Že to on mi to udělal a má se ode mě držet dál. A co? Máme jich šest. S každým dalším to bylo snazší,“ prohlásila třetí.

Viděla jsem tetu, za níž cupitala jakási postarší žena s šátkem na hlavě, malá, vrásčitá, trochu děsivá. A kupodivu – před tou děsivou ženou se všechny ostatní rozešly. Svým postojem vyjadřovaly úctu, možná dokonce obdiv. A ještě něčeho jsem si všimla. Žadonění o pomoc a současně bezmezná důvěra. Těm ženám se ulevilo, když spatřily starou ženu v šátku, a bez odporu vykonaly každý její příkaz. Skutečně příkaz, nikoli zdvořilou prosbu. To musela být ta bába, o níž mluvila teta. Když bába zavolala z hloubi domu: „Vodu!“, hned se některá rozeběhla s vědrem ke studni a druhá šla do kuchyně, aby zatopila v kamnech a připravila hrnce. A dál: „prostěradlo“, „nožik“, „nit“, „tkanici“. Jedna z žen brblala, že bába jen tak mluví, protože musí nakazovat, ale ve skutečnosti už má všechno připravené, vždyť k rodičce nikoho nepustí. Rozlehl se křik. Nikdy předtím jsem nic takového neslyšela. Když na chvíli utichl, bába začala postupně dokořán otvírat všechna okna a nakonec vchodové dveře. Mávla rukou na ženy, aby poodstoupily, aby udělaly pro rodičku trochu místa, pro ni a její dítě. Teď jsem měla výhled na kousek pokoje, v němž přicházel na svět nový život. Viděla jsem nohy rodičky i bábu, jak obchází kolem postele.

„A proč jste mi rozpustila vlasy?“ ptala se žena.

Bába zamručela a odvětila, že rodičku nesmí nic svírat a omezovat. Všechno se má uvolnit, otevřít, snubní prsten se má sundat. A žena si prstýnek stáhla.

Později:

„Neporodím. Nezvládnu to. Neporodím. Neumím porodit!“

Ženin děs se dotkl i mě. Seděla jsem tam za růžovým keřem a cítila jsem, jak mi vlhnou dlaně. V té scéně bylo něco zvláštního, něco, co vyvolávalo strach, jaký jsem doposud nepoznala. Měla jsem dojem, jako bych se dívala na výjev z pomezí života a smrti. Pravděpodobně tehdy jsem pochopila, že narození se od smrti nedá oddělit, že očekávání dítěte se vždy pojí se strachem ze smrti, že smrt je v narození neoddelitelně vepsaná. Jak ve fyzickém, tak i symbolickém rozměru. I žena se znovu rodí, překračuje hranice v poznání vlastního těla, učí se o něm, učí se o sobě. Umírá, aby později zase přišla na svět v jiné roli, s celým repertoárem nových vlastností. Snese víc, než si kdy dokázala představit.

Bába po celou dobu něco říkala. Občas pokládala otázky, občas vyprávěla nějaké příběhy. Neustále byla v pohybu, neustále ve střehu.

„Nezvládneš to? Neporodíš? A kdo by měl porodit? Chlap? Každá umí porodit, i ty umíš. Vypusť to ze sebe, pusť to ven.“

„Co mám vypustit?“

„Takové řeči. Myšlenky, že to neumíš. Ale strach ne. Nevíš, co bude, tak se bojíš. A to je dobře, měla by ses bát, jen hlupačky se nebojí. Důležitých věcí se člověk vždycky bojí, protože důležitých věcí je potřeba se bát. Mysli na dítě. Že se musí dostat ven. Pusť to dítě. Pusť ho.“

Pusť. Je třeba se otevřít životu, tomu, co je nové a neznámé. Bába nic nehalila do krásných slov, byla přímá, konkrétní. Ale tam, v tom venkovském domě s modrými okenicemi, měla velkou moc. Byla silná. Neztrácela trpělivost, nerozčilovala se, netrápila. Pomyslela jsem si dokonce, že nemůže být obyčejným člověkem jako já, má matka či ta rodičí žena. Musí mít v sobě něco víc, něco z dobrého ducha, anděla.

„Ano, už, všechno je připravené,“ řekla konečně. „Dítě může vyjít ven. Tak pokračuj, pusť ho.“

Snášel se soumrak a hnala se bouřka. Krčila jsem se za svým keřem, ztuhlá z nedostatku pohybu a z napětí, hladová, žíznivá, zpocená jako myš. Nemohla jsem odejít.

Vzduch prořízl pronikavý řev. Jiný než předchozí bolestivé výkřiky.

„Dobře, dobře, a ještě jednou!“ křikla bába.

Řev utichl a místo něj jsem uslyšela pláč.

„No, už, maličká, už. A ty nepřestávej, ty breč, pokud se ti uleví. I brečet je potřeba umět, ne každý to umí.“

Litovala jsem, že vidím jen útržek té scény. V okně se chvílemi míhala bábina postava, nejprve s rukama rudýma až po lokty, později se zavinutým dítětem v náručí.

„Dcera! Bude silná jako ty! A jak je krásná.“

Do domu vešly ostatní ženy. Některé si prohlížely dítě, jiné pomáhaly novopečené matce, přinesly mísy s vodou, omyly ji, převlékly. Místnost se rozezvučela hlasy, linuly se z ní zvláštní vůně. Někdo říkal, že když ji budou bolet prsa, jsou na to dobré obklady ze zelného listu. Nebe protínaly první blesky, udělalo se dusno a horko. Měla jsem dojem, že hutný a těžký strach oné ženy, který se dotkl i mě, se už vytratil. Nahradilo ho něco lehčího, krásného. Něco, čeho se obtížně dosahuje, ale co má tu nejvyšší cenu.

Vybavila jsem si tu vzpomínku v táboře pokaždé, když jsem viděla Mámu, jak pomáhá přivést na svět dítě. Ta žena oslovovala vesnickou porodní sestru „bábo“, ale Mára byla jednoduše Mámou. I ona měla v sobě onen nadlidský, duchovní prvek. Byla naším ochranným božstvem.

Máma, předtím a teď

Děti mají svá tajemství. Pohlaví, barva vlasů a očí, tvar rukou, chodidel a uší, výška čela, šířka nosu – to je vždycky velká neznámá. Podobně jako zárodek charakteru, zrno, jež klíčí. Žena tedy přivádí na svět člověka, který je pro ni v podstatě někým úplně cizím. Učí se ho znát, utváří ho, ale bylo by dobré, aby tak činila s rozumem, dala mu prostor a svobodu. Stanisława to nepochopila hned. Říkali o ní, že je chytrá, Židovky jí říkaly „rebe“, ale ona se prostě učila znát. Lidi. Matky. Přijímat lidská tajemství, taková, jež se postupně odkrývají, i ta, jež zůstávají neodhalena po celý život.

Pochopila, že rodičí žena se plně spojí s přírodou, bojí se ztráty kontroly a zároveň tu kontrolu v intelektuálním rozměru musí ztratit. To je moment, v němž je třeba méně analyzovat a víc naslouchat vlastnímu tělu. Pozorovat je, poslouchat, co říká, neboť napovídá správně. Tělo ví. Tělo to dokáže. Ve chvíli porodu je žena tak blízko přírodě, jak je to jen možné. Měla by se z toho radovat, měla by to přijmout. Získat odvěkou ženskou moudrost plynoucí z blízkosti aktu stvoření.

Stanisława nejednou slyšela, jak rodičky volají matku, a viděla, že potřebují matku. Nadcházel okamžik, kdy se

stávaly zcela bezbrannými a prahly po bezpečí. Byla jim tedy matkou. I to přicházelo samo, přirozeně. Učila se s nimi být, odhadovat jejich potřeby, vykládat si náznaky. Některé měly rády, když je objala a hladila, jiné, když jim česala vlasy, ale další nesnesly jakýkoli dotek, jen chtěly, aby u nich někdo byl. Chodila s nimi, skláněla se nad nimi, ukazovala jim, jak masírovat záda, a mnohdy je i sama masírovala, i když věděla, že ji to připravuje o sílu, která jí musela vystačit řadu hodin. Dýchala s nimi, nenaléhala na ně, podporovala je. Reagovala na ně, na dítě, jež si razilo cestu na svět. Pomáhala přírodě, ale především jí naslouchala. Jednoho dne si pomyslela, že je to skutečně nejlepší práce na světě. Žena pomáhá ženě. A tak to má být. Ženy musejí držet pospolu, čerpat z vlastních zkušeností, vytvářet společenství. Důvěřovat si.

Všimla si, že mají potřebu si povídat. Někdy zjevnou, někdy potlačovanou. Chtěly mluvit o porodu, o kojení, péči a výchově dětí – chtěly si osvojit celou novou skutečnost, odít ji do slov. Aby si mohly povídat, bylo potřeba navázat kontakt. A tak je poznávala, dozvíдалa se, co mají rády a co ne, jak vidí svou budoucnost, jaké mají vztahy s rodinou a přítelkyněmi. Po porodu se neztratila. Navštěvovala je aspoň na čtvrt hodiny. Projevovala zájem. Viděla jejich slabosti, chvíle pochyb, někdy také rozčarování z mateřství. A především únavu. A tak neodcházela, byla s nimi. I tehdy, kdy si stěžovaly na náhlou samotou a pocit izolace. Protože manžel nepomáhal, protože starší děti už měly svůj život, povinnosti, přátele. A ona s tím nemluvnětem. S mlékem, plenkami, ukolébavkami, zavinovačkami, koupáním, procházkami. A jenom to, pořád to samé. Sama odpovědná za všechno, ona jediná, nikdo jiný. Matka. Stanisława se jemnými slovy snažila vysvětlit, že v tom všem je třeba hledat naplnění. Čas běží strašlivou rychlostí. Tohle období pomine.